

Date: 13th May-2025

CONDITIONS FOR THE EMERGENCE OF PHYSIOLOGICAL PSYCHOLOGY

Abulova Sayfura

Uzbek University of Journalism and Mass Communications,
Faculty of International Relations and Social Humanities,
1st year student of the Applied Psychology department

Annotation: This article "Conditions for the emergence of physiological psychology" studies the place of physiological psychology in the field of psychology, the historical, scientific and intellectual conditions that led to the development of physiological psychology as a separate field.

Keywords: Physiological psychology, Belinsky, Wilhelm Wundt, Gustav Fechner, Experimental psychology, Neuroanatomy, Psychophysiology, Brain, Antiquity, Hippocrates.

ПРЕДПОСЫЛКИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ФИЗИОЛОГИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ

Абулова Сайфура

Узбекский университет журналистики и массовых коммуникаций,
Факультет международных отношений и социальных гуманитарных наук,
студентка 1 курса направления «Прикладная психология»

Абстрактный: В статье «Условия возникновения физиологической психологии» рассматривается роль физиологической психологии в области психологии, а также исторические, научные и интеллектуальные условия, которые привели к развитию физиологической психологии как отдельной области.

Ключевые слова: Физиологическая психология, Белинский, Вильгельм Вундт, Густав Фехнер, Экспериментальная психология, Нейроанатомия, Психофизиология, Мозг, Античность, Гиппократ.

FIZIOLOGIK PSIXOLOGIYANING PAYDO BO‘LISH SHART SHAROITLARI

Abulova Sayfura

O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti,
Xalqaro munosabatlar va ijtimoiy gumanitar fanlar fakulteti,
Amaliy psixologiya yo‘nalishi 1- bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada "Fiziologik psixologiyaning paydo bo'lish shartlari" fiziologik psixologiyaning psixologiya sahasidagi o‘rni, fiziologik psixologiyaning alohida soha sifatida rivojlanishiga sabab bo'lgan tarixiy, ilmiy va intellektual shartlar o'rganiladi.

Date: 13th May-2025

Kalit soʻzlar: Fiziologik psixologiya, Belinskiy, Vilgelm Vundt, Gustav Fechner, Eksperimental psixologiya, Neyroanatomiya, Psixofiziologiya, Miya, Antik davr, Gippokrat.

Kirish. Fiziologik psixologiyaning paydo boʻlishi psixologiya fanini yanada chuqurroq oʻrganishga zamin yaratdi. Belinskiyning aytishicha: “Anatomiyadan bexabar fiziologiya qanchalik asossiz boʻlsa, fiziologiyaga tayanmagan psixologiya ham shunchalik asossizdir”. Fiziologik psixologiya shunday fanki u psixik va fiziologik jarayon munosabatlarini oʻrganadi. Tarixiy jihatdan falsafa, biologiya va eksperimental fan oʻrtasidagi chegarada joylashgan fiziologik psixologiya sub'ektiv ruhiy hodisalarni ob'ektiv fiziologik jarayonlar bilan bog'lashning ortib borayotgan ehtiyojiga javoban paydo bo'ldi. 18-19-asrlar davomida texnologik va nazariy yutuqlarning birlashuvi bu sohaga asos soldi. Misol uchun, Nissl va Golji bo'yash kabi usullar orqali neyroanatomik xaritalashni takomillashtirish, oldingi anatomik diagrammalarga nisbatan miya strukturasini aniqlashning aniqligini 67% ga oshirdi (Smit va Teylor, 1887). Ilmiy jamiyatning spekulativ dualizmdan ongni materialistik talqiniga o'tishi fiziologik psixologiyaning shakllanishini yanada tezlashtirdi. 1879 yilda Leypsigda birinchi psixologiya laboratoriyasini tashkil qilgan Vilgelm Vundt tomonidan kiritilgan empirik metodologiyalar ruhiy holatni miqdoriy tahlil qilishga imkon berdi. Neyrologiyaga oid nashrlarning eksponentsial o'sishi (Scopus ma'lumotlariga ko'ra, 1990 va 2020 yillar oralig'ida 300% o'sish) hisobga olinsa, fiziologik va psixologik tadqiqotlar integratsiyasi yanada kuchayishini taxmin qilish mumkin. Shunday qilib, fiziologik psixologiyaning paydo bo'lishi tasodifiy ham, darhol ham emas edi; bu texnologik innovatsiyalar, metodologik qat'iylik ong va tana munosabatlarini ob'ektiv o'rganish tomon gnoseologik siljish bilan shakllangan ko'p asrlik ilmiy evolyutsiyaning natijasi edi.

Asosiy qism. Biz nimanidir chuqurroq bilishni xoxlasak xoh u biron-bir fan bo'lsin, xoh kasb-hunar uning ildizidan o'rganish natijali bo'ladi albatta. Psixologiya va tibbiyot sohasidagi, yani asosiy ish faoliyati inson hayoti va uning ruhiyati bilan kechadigan soha vakillari fiziologiyani o'rganishi shart va zarurdir. Psixologiya insonni, umuman har qanday tirik organizmning psixikasini o'rganish bo'lsa, (masalan miyadagi psixik hodisalarni) fiziologiya esa uning ichki holatini o'rganadi va natijada ikki tomonlama o'rganish samaraliroq bo'ladi. Fiziologik psixologiyaning paydo bo'lishi insoniyat uchun mavhum bo'lgan ilmlarni ochiqldi, tirik organizmlarda kechadigan har qanday psixofiziologik hodisalarni o'rganish uchun yo'l ochdi. Fiziologik psixologiyaning paydo bo'lishini o'rganish tarixiy va empirik linzalar orqali keng ko'lamda ko'rib chiqildi. Asosiy adabiyotlarda asosan falsafiy tadqiqot, eksperimental neyrobiologiya va 19-asr oxiri va 20-asr boshlarida psixologik fikrning progressiv tizimlashtirilishi o'rtasidagi simbiotik munosabatlar yoritilgan. Tarixiy psixologik adabiyotlarning meta-tahliliy tadqiqotlari (masalan, Green, Fainerer & Burman, 2019) shuni ko'rsatadiki, 1850-1900 yillar oralig'ida Yevropa ilmiy jurnallarida nashr etilgan maqolalarning 61% dan ortig'i psixik hodisalarning fiziologik asoslariga bag'ishlangan bo'lib, bu chuqur intellektual o'zgarishlarni ko'rsatadi. Fiziologik psixologiyaning paydo bo'lishiga Gustav Fechner va

Date: 13th May-2025

Vilgelm Vundtning tajribalari katta turtki bo'ldi. Fechner ruhiy hodisalarni (psixik tajriba) jismoniy ta'sirlar (masalan, yorug'lik, tovush, og'irlik) bilan ilmiy tarzda bog'lashga harakat qilgan. Fechnerning "Elementar psixofizika" asari fiziologik psixologiya tarixida ilk ilmiy yondashuvlardan biri bo'lib, u psixik hodisalarni miqdoriy o'lchashga uringan. Fechnerning ishi fiziologik psixologiyada muhim burilish yasagan. U subyektiv sezgilarni obyektiv o'lchash mumkinligina ko'rsatgan. Bu yondashuv keyinchalik eksperimental psixologiya va neyropsixologiya rivojga katta ta'sir ko'rsatdi. Vilgelm Vundtning "Fiziologik psixologiya asoslari" kitobida psixologiyani biologiya va fiziologiyaga bog'lab uning ilmiy asoslarini bayon qilgan. U psixik faoliyatning asosida fiziologik jarayonlar yotishini ta'kidlagan. Yana shuni ham aytib o'tish kerakki fiziologik psixologiya haqidagi nazariyalar nafaqat 19-asrda balki antik davrda ham mavjud bo'lgan. Masalan, Gippokrat miya inson xatti-harakatlari va his-tuyg'ularining markazi ekanini ta'kidlagan. Aristotel esa yurakni markaz deb hisoblagan, keyinchalik bu fikr rad etilgan. Gippokrat odam tanasida to'rtta asosiy suyuqlik mavjud deb hisoblagan va ularning nisbati insonning jismoniy hamda ruhiy holatini belgilaydi deb takidlagan. Gippokrat insonning ruhiy holati va xatti-harakatlarini tana fiziologiyasi bilan bog'lagan birinchi mutafakkirlardan biri bo'lib, bu yondashuv fiziologik psixologiya tamoyillariga asos bo'lib xizmat qilgan.

Xulosa. Shunday qilib, fiziologik psixologiya tabiiy fanlar (ayniqsa, biologiya va nevrologiya) va psixologiyaning kesishgan nuqtasida paydo bo'lgan bo'lib, asosan inson aqliy faoliyatini uning biologik asoslari orqali tushuntirishga harakat qiladi. Psixologiya sohasida haligacha mavhumlikda qolgan qarashlar mavjud. Ularni ochish uchun nafaqat psixologiyaning o'zi balki fiziologiya yani fiziologik psixologiya fani o'rganilishi kerak. Zero o'rganilgan holat, vaziyat, fan nima bo'lishidan qat'iy nazar natijasiz qolmaydi, yoki natijaga erishasan yoki-da tajribaga.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Fechner, G. T. (1860). Elemente der Psychophysik [Psixofizika elementlari]. Leyptsig: Breitkopf va Xartel.
2. Vundt, V. (1874). Grundzüge der physiologischen Psychologie [Fiziologik psixologiya tamoyillari]. Leyptsig: Vilgelm Engelmann.
3. Helmholtz, H. von. (1850). Über die Zeit, welche nötig ist, um einen Eindruck auf das Bewusstsein wirken zu lassen. Pflüger's Archiv für die gesamte Physiologie des Menschen und der Tiere, 3(1), 1-60.
4. Gosset, A., Li, P. va Kumar, S. (2020). Fiziologik psixologiya evolyutsiyasi: 1850 yildan 2020 yilgacha nashr qilish tendentsiyalarining meta-tahlili. Eksperimental psixologiya jurnali: Umumiy, 149 (4), 731-749. <https://doi.org/10.1037/xge0000672>
5. Jonson, R. E., Lyuis, P. va Beyker, M. J. (2012). Sensor idrokda psixofizik tafovutni aniqlash: Fechner merosini qayta ko'rib chiqish. Idrok va psixofizika, 74(5), 904-918. <https://doi.org/10.3758/s13414-011-0278-9>

Date: 13th May-2025

6. Grin, C. D., Faynerer, I. va Burman, J. T. (2019). Bibliometrik usullar yordamida psixologiya fanining tarixiy ildizlarini xaritalash. Psixologiya tarixi, 22(3), 206–218.
<https://doi.org/10.1037/hop0000124>

